

Tisztelgés a közös évtizedek előtt

Az idén 150 éves Földtani Intézet munkáját, történetét a berkeiben készült 12 térképen keresztül bemutató sorozatunkat egy különleges térképpel zárjuk. A Balaton-felvidék középső részének földtani térképe 1998-ban látott napvilágot. Az intézet ennek a térképnek a megjelentetésével tisztelgett a hozzá oly sok szállal kötődő, az abban az esztendőben 150 éves Magyarhoni Földtani Társulat – hazánk egyik legrégebbi szakmai egyesülete – előtt.

Füredi Mészkö a pécselyi Meggy-hegy kőfejtőjében (Budai Tamás felvétele)

A második világháborút követő meddő évtized után, 1955-ben indult el egy új, nagyszabású térképezési program a Földtani Intézetben belül. Ennek során részletes, mindenre kiterjedő földtani vizsgálatokat végeztek az intézet kutatói néhány kiemelt fontosságú területen: például a *Keleti-Mecsek*ben, ahol kokszolható fekete- és barnakőszén, valamint uránércet kerestek, és a *Bakony*ban, ahol a bauxit, a barnakőszén és a mangánérc kutatása folyt. Az intézet tevékenységében még az 1970-es években is a nyersanyagkutatás, az ásványvagyron prognosztikája volt túlsúlyban, a földtani térképezés legfontosabb feladatának is az ásványi nyersanyagok feltárásának megalapozását tekintették.

Ugyanebben az évtizedben azonban előretörték a zöld mozgalmak, amelyek új szempontból tették fontossá egy-egy terület minél részletesebb földtani megismerését. Ráadásul nemcsak hogy megjelentek, hanem hirtelen meg is sokasodtak az olyan környezeti problémák, melynek megoldásához földtani segítségre volt szükség. Ilyen volt például a bős–nagygyarosi vízlépcsőrendszer nemzetközi vitája, a Paksi Atomerőmű földrengés-biztonsági kérdéseinek megoldása és hulladékelhelyezési problémái, a Hévízi-tó és a nyirádi bauxitbányászat karsztvíztermelése közötti kapcsolat felderítése stb. Ezekben a munkákban nagy részt vállalt magára az intézet kutatógárdája.

A rendszerváltást követő zűrzavaros esztendőök után, az 1990-es évek közepétől nyugalmasabb periódus következett a Földtani Intézet életében. A vezetés a kutatások alappilléreinek az ország részletes és rendszeres földtani térképezését és a térképezés eredményeinek térinformatikai rendszerbe foglalását tűzte ki célul. Ekkorra azonban már jó néhány térkép kiadásával is adós volt az intézet. Ilyen volt például a *Balaton-felvidék* földtani térképe, melynek felvételi munkálatai az 1980-as években folytak. A térkép két kéziratban még elkészült, sőt a hozzá tartozó magyarázókötetet is megírták, de megjelenni sajnos egyik sem jelent meg.

Esti megbeszélés az 1994-es térképezési szezonban, Tardoson. A képen balról jobbra: Haas János, Budai Tamás, Vörös Attila, Knauer József, Császár Géza, Fodor László, Csillag Gábor (Lantos Zoltán felvétele)

Ekkor, 1998-ban lett 150 éves hazánk egyik legrégebbi, ma is működő tudományos egyesülete, az elsősorban geológusokat tömörítő *Magyarhoni Földtani Társulat*. A földtani társulatok története még az 1800-as évek elejére nyúlik vissza, amikor világszerte fellendült a geológia iránti érdeklődés. Sorra jöttek létre a társulatok: a legelső 1807-ben a *Geological Society of London*, majd 1830-ban megalakult a *Société Géologique de France* és 1848-ban, Berlinben a *Deutsche Geologische Gesellschaft*.

Hazánk is az úttörők között járt: a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók* 1847-es, Sopronban tartott VIII. nagygyűlésén *Zipser András*, besztercebányai tanár indítványozta egy „földisme-i bányászegyesület” megalapítását. E kezdeményezés folyományaként 1848. január 3-án, Videfalván, *Kubinyi Ágoston* elnökletével jött létre a Magyarhoni Földtani Társulat. Tagjai kezdetben elsősorban bá-

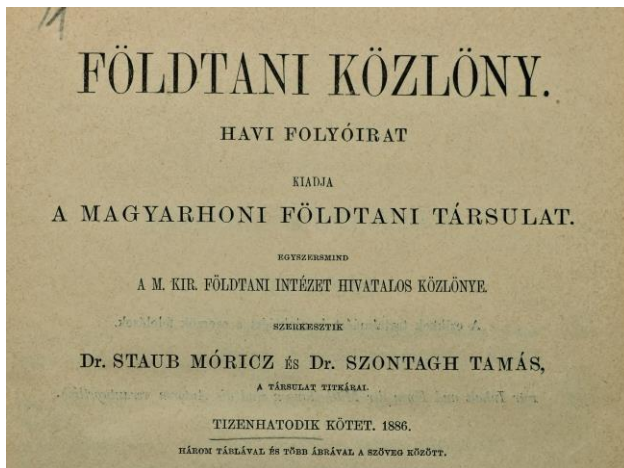
Kubinyi Ágoston

nyászati szakemberek voltak, a társulat célja pedig a bányászati hasznosítható ásványok felkutatása volt.

A társulathoz fordult támogatásért *Gorove István*, földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter 1868-ban a Bécstől független, önálló magyar földtani intézet létrehozásának ötletével is, melynek eredményeként egy évvel később megszületett a *Magyar Királyi Földtani Intézet*. Utóbbi a társulatnak köszönheti könyvtári gyűjteményének alapját is: 1874-ben *Szabó József*, a társulat alelnöke indítványozta, hogy „a társulat könyvtára valamely közkönyvtárban, hozzáférhető helyen helyeztessék el, hogy a közönség könnyebben hozzájuthasson”.

A társulat 1875. január 15-ei közgyűlésén a tagok úgy határoztak, hogy könyvtáruk állományát – első nekifutásra még a tulajdonjog megtartása mellett – a Földtani Intézet könyvtárában helyezik el. Nem sokkal később a társulat az egész, körülbelül 600–700 kötetre rúgó gyűjteményét az intézetnek ajándékozta. Az ajándékozási szerződés értelmében a társulat tagjai ingyen megkapták az intézet kiadványait. Ez a szokás több mint fél évszázadon át volt érvényben.

Mintegy 70 éven át a Földtani Társulat kiadványa, a *Földtani Közlöny* is részben intézeti kiadvány volt. *Vendl Aladár* a társulat alapításának 100. évfordulójára készített összefoglalójában

így írt erről: „A Társulat még szorosabbra fűzte kapcsolatát a M. Kir. Földtani Intézettel: 1883 januárjától kezdve a Földtani Közlöny a két intézmény közös orgánumává vált, úgy azonban, hogy a Társulat eddigi függetlensége továbbra is csorbíthatatlanul megmaradt. Ez a szorosabb kapcsolat a közlöny címlapján is kifejeződött úgy, hogy az eddigi cím alatt a következő sor jelent meg: »Egyszersmind a M. Kir. Földtani Intézet hivatalos közlönye«.

A Földtani Közlöny egykori címlapja

A Közlöny közölni fogja a Földtani Intézet hivatalos jelentéseit és egyéb hivatalos

tudósításait is, csupán azt kötvén ki, hogy az Intézet évi földtani felvételei is a Közlönyben jelenhessenek meg. A Társulat a Földtani Intézet cserepéldányosai számára a Földtani Közlöny 100 vagy 200 példányát átadja a Földtani Intézetnek. ... Az átengedett példányok viszonzásul a Földtani Intézet, illetőleg fölöttes hatósága a Földtani Közlönyt anyagilag fogja támogatni. A Földmívelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztérium e támogatás fejében a Közlönyt 1883-ban 300 forinttal segélyezte.” A Földtani Közlöny csupán három évig, 1886-ig közölte a Földtani Intézet évi jelentéseit, de a Közlöny a két szervezet közös kiadványa maradt egészen 1949-ig.

Valószínű, hogy e szoros közös múlt nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a társulat fennállásának 150. évfordulójára a Földtani Intézet

egy térképpel „ajándékozta meg” a geológusok egyesületét. Ezt jelzi a térkép jobb felső sarkába írott mondat is: „*Megjelent a Magyarhoni Földtani Társulat fennállásának 150. évfordulóján*”. A Balaton-felvidék földtani térképénél pedig talán nem is választhattak volna jobbat e jelentős évfordulóra. Ez a terület ugyanis hazánk egyik geológiailag legrégebben és legalaposabban kutatott tájegysége, ahol a magyar földtan legjelesebb személyiségei közül igen sokan dolgoztak.

„*Nincs még egy olyan tája hazánknak, amelynek meg-megújuló és mindig újat hozó földtani kutatása ily szorosan összekapcsolódott volna a földtan tudományának hazai fejlődésével. Ebben szerepe van a tájegység változatos földtani felépítésének, üledékes képződményei faunagazdagságának – és nem utolsósorban – a tájképi szépségeknél*” – írta a térképhez tartozó magyarázókötet előszavában *Brezsnyánszky Károly*, a Földtani Intézet és *Futó János*, a *Bakonyi Természettudományi Múzeum* akkori igazgatója.

Felsőörsi Mészkö az aszófői Farkó-kő alapszelvényében (Budai Tamás felvétele)

A *Budai Tamás* és *Csillag Gábor* által szerkesztett, 1:50 000-es méretarányú térképen a Balaton-felvidék középső részének földtani felépítése látható. A jelmagyarázatból kitűnik, hogy bár a terület viszonylag kicsi, nagyon sok képződmény található rajta, a legidősebb, perm időszerű *Balatonfelvidéki Homokkőtől* kezdve a napjainkban is képződő folyóvízi, tavi, mocsári üledékekig. A térképen megtalálhatók az egyes rétegek dölései, valamint a szerkezeti elemek is. Mindezekről nagyon részletes leírást közöl a két szerző a térkép magyarázókötetében. Alig egy évvel később, 1999-ben végül megjelent a hosszú évek óta a fiókokban várakozó teljes Balaton-felvidék 1:50 000-es földtani térképe a hozzá tartozó magyarázókötetel együtt. Ez máig a területről készült legfrissebb és legteljesebb földtani leírás.

Magyarország területének rendszeres, korszerű földtani térképezését, a tájegységi földtani térképek, valamint térképmagyarázóik közreadását ma kizárólag a Földtani Intézet jogutódja, a Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat végzi.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2019/50. számában.)